TORBJÖRN BILDTGÅRD OCH PETER ÖBERG

Förändrade intimitetsformer bland äldre i det senmoderna samhället

Changing forms of intimacy among older people in late modern society
The purpose of this paper is to draw attention to a neglected reality in Swedish social research: New romantic relationships in later life. Our theoretical points of departure are the transformation of intimacy and the transition from a culture of marriage to a culture of divorce. We ask if the transformation of intimacy has reached later life and investigate late life divorce, attitudes to and choice of union form in late life heterosexual relationships, relationship history and the importance of a relationship for life satisfaction. The results, which are based both on demographic data and a survey to 60–90 year old Swedes (n=1225), show that changing relationship patterns in late modern Sweden have reached older people. In romantic relationships initiated in later life LAT is the preferred union form, followed by cohabitation, while marriage is a rare choice. In some respects this makes older people an avant-garde in the investigation of alternative union forms. The results also show the importance of romantic relationships for life satisfaction in later life – independent of union form. Finally we criticize Swedish census data, which is based on civil status, for giving a somewhat distorted image of older people's family and romantic lives.

Keywords: divorce culture, late modern Sweden, later life, new romantic relationships, older people, transformation of intimacy, union forms

FORSKNINGEN KRING NYA intima relationer på äldre dar har fram till 2000-talet varit knapphändig både inom sociologisk äldre- och familjeforskning. En möjlig förklaring är att ålderdomen främst förståtts i termer av funktionsnedsättning och beroende. De flesta studier av transitioner i äldres romantiska relationer handlar om förluster och förändringar när den ena parten i ett äktenskap avlider – lite forskning handlar om transitioner *in* i nya relationer sent i livet, och innebörden av att etablera nya romantiska och sociala band, samt vilken betydelse nya relationer har för äldres sociala integration. En annan förklaring till den knapphändiga forskningen kan vara kvarvarande föreställningar om äldres asexualitet. Äldre har i svensk (och även internationell) forskning tenderat att ”glömmas” bort i studier av sexuell intimitet; t.ex. var den äldsta åldersgruppen i den första rikstäckande studien om svenskars sexualvanor 59 år (Zetterberg, 1969), i den andra studien 74 år (Lewin, 2000). Ytterligare en förklaring kan vara seglivade antaganden om att intimitet på äldre dar endast existerar inom äktenskapet (Connidis, 2001). Forskning om äldres intima relationer har mest avgränsats till studier om långvariga äktenskap (se t.ex. Bulanda, 2011; Gilford, 1986; Kulik, 2002; Stinnett, Mittelstet Carter, & Montgomery, 1972; Walker & Luszcz, 2009). Ett undantag i svensk forskning är Ghazanfareeon Karsson och Borells studier

© Författarna och Sveriges Sociologförbund, ISSN 0038-0342.

om särboende bland äldre (Ghazanfareeon Karlsson & Borell, 2005; Ghazanfareeon Karlsson, Johansson, Gerdner, & Borell, 2007; fler referenser nedan).

Mycket tyder emellertid på att intimitetens landskap har förändrats även för de äldre, som en del av den övergripande historiska förändringen av intimitetens former.[1] Dagens yngre äldre var drivande i etableringen av det senmoderna samhället med fokus på jaget som reflexivt projekt (jfr. Giddens, 1991); de har erfarenhet av att själva forma sina livsstilar på en ”öppen” marknad, inte minst avseende intima relationer. Dagens yngre äldre var unga vuxna på slutet av 1960- och början av 1970-talet och deltog i den sexuella revolutionen. Deras inställning till att ingå nya intima relationer på äldre dar kan antas skilja sig från tidigare generationers: I en studie fann Öberg och Tornstam (2001) att svenskar i alla åldrar (20–85) hade förväntningar på ett aktivt sexliv. Vi har tidigare visat (Bildtgård & Öberg 2014) att sexuell attraktion var en förutsättning för att inleda en ny relation på äldre dar. Medicinsk utveckling (Viagra mm.) har bidragit till etableringen av nya sexuella normer sent i livet (Marshall & Katz, 2002). Därmed har sexualiteten frigjorts att ingå som del av förväntningarna på vad den goda ålderdomen ska innehålla (Öberg, 2004). Nya normer stöds genom porträtt av ett mer aktivt åldrande. Under de senaste decennierna har det blivit vanligare med porträttering av äldre som sexuellt aktiva i film (Bildtgård, 2000; Vares, 2009), artiklar i pensionärstidningar som uppmuntrar läsarna att söka nya relationer (Jönsson, 1998) och kontaktannonser samt internetdejting bland äldre (Alterovitz & Mendelsohn, 2013; Butler & Lewis, 2002; Ellis & Velten, 1998; Gordon & Shimberg, 2004; Malta & Farquharson, 2014; McWilliams & Barrett, 2014; Öberg, 2000).

Nya intima relationer på äldre dar har dock först under de två senaste decennierna börjat bli mera uppmärksammat i internationell samhällsvetenskaplig äldreforskning, speciellt i Nordamerika och norra Europa. Syftet med denna artikel är därför att lyfta fram en osynlig social verklighet i svensk samhällsforskning och belysa äldres heterosexuella romantiska relationer med i huvudsak deskriptiva data, men också att i korthet belysa vilken betydelse dessa har för äldres livstillfredsställelse. Specifikt frågar vi om intimitetens omvandling nått de äldre.

Teoretiska perspektiv

Nutida familjesociologisk teoribildning beskriver ofta en historisk förändring av familjen från en externt bestämd social institution med givna roller och förväntningar på familjemedlemmarna, till en öppen institution där både yttre form och inre relationer kontinuerligt förhandlas av de ingående medlemmarna. Cherlin (2004) begreppsliggör förändringen i termer av äktenskapets avinstitutionalisering och menar att äktenskapet blivit en allt öppnare och flexiblare relationsform och därmed alltmer förlorat sin särställning och kommit att jämställas med samboende som re-

1 Relations- och intimitetsform används synonymt i artikeln och avser både institutionaliserade samlevnadsformer (äktenskap, samboende), och andra intima relationsformer (särboende, dejting).

lationsform. Giddens (1992) talar på ett liknande sätt om en historisk rörelse från äktenskap baserade på externa konventioner till ”rena relationer” som ständigt förhandlas, både med avseende på form och innehåll, och ytterst bygger på den tillfredsställelse de ger de inblandade parterna.

Hackstaff (1999) beskriver förändringen som en övergång från en äktenskapstill en skilsmässokultur, där skilsmässor alltmer ersatt dödsfall som orsak till äktenskapets upplösning, och där separationer och även nya relationer och familjebildningar normaliserats. En äktenskapskultur kännetecknas enligt Hackstaff av att äktenskapet är den självklara formen för en intim relation (som form för sexuella relationer, samlevnad och barnalstrande), äktenskapet antas vara för livet och skilsmässa är den absolut sista utvägen. En skilsmässokultur däremot kännetecknas av att äktenskapet är *en* form bland andra för en intim relation, relationen är under ständig förhandling mellan jämlika parter och skilsmässa/separation är alltid en utväg.

Beck och Beck-Gernsheim (2002) knyter avinstitutionaliseringen av äktenskapet och familjen till den bredare individualiseringen av samhället. Framväxten av en välfärdsstat som ger medborgare tillgång till rättigheter på individuell basis har frigjort individer från deras beroende av traditionella gemenskaper som familj, kyrka och lokalsamhälle. Kvinnors traditionella beroende av familjen har ytterligare minskat genom deras ökande deltagande i yrkeslivet vilket bidragit till ett ökat ekonomiskt oberoende och förbättrade livschanser. Familjen har därmed gått från att utgöra en behovsgemenskap baserad på arbetsdelning mellan könen till att bli en mötespunkt för olika relativt autonoma livsprojekt (karriärer, fritidsintressen, engagemang). För att kunna rymma dessa har familjen tvingats bli en flexiblare institution, samtidigt som de relativt autonoma partnerna alltid kan välja att avsluta förhållandet.

Avinstitutionaliseringen av äktenskapet hör intimt samman med erkännandet av en rad nya relationsformer. Kiernan (2002) diskuterar den historiska etableringen av samboende som alternativ relationsform till äktenskapet: 1) I ett första skede ses samboende som ett avvikande avantgardefenomen bland en liten grupp singlar, 2) I ett andra skede ses det som ett förstadium eller en prövotid (ofta barnlös) när relationen testas innan ett eventuellt äktenskap, 3) I ett tredje stadium blir samboende ett socialt accepterat alternativ till äktenskap som även kan inkludera föräldraskap, 4) I ett sista skede kan samboende och äktenskap inte längre skiljas åt, och barn föds och uppfostras både i samboende- och äktenskapsrelationer. Enligt Kiernan hade Sverige och Danmark vid senaste sekelskiftet nått det fjärde utvecklingsskedet.

Historiska förändringar som intimitetens förvandling påverkar även ”åldrandets landskap” (jfr. Laslett 1991). Livsloppet är en social institution som förändras i och med samhällets modernisering (Giele & Elder, 1998; Hagestad, 1990; Kohli, 1986; Öberg, 2013). När samhället förändras kommer medlemmar i olika kohorter att åldras på olika sätt, vilket Riley (1998) benämnt ”kohortprincipen”. Perspektivet lyfter därmed fram komplexiteten i hur social förändring påverkas av och påverkar människors liv under olika tidsperioder (Hareven, 1996).

I tidigare forskning är det ett vanligt och ofta oreflekterat antagande att intimitetens förändring är en utveckling som ännu inte nått äldre, vilka antas leva efter de konservativa värderingar som rådde då de växte upp. Det finns flera relevanta invändningar mot det antagandet. En central invändning är att det utgår från ett antropologiskt antagande om att människor är oföränderliga och främst en produkt av sin uppväxt och kohorttillhörighet, vilket i allra högsta grad kan ifrågasättas. En annan invändning är att många av dagens äldre tillhör kohorter som var med om att driva igenom intimitetens förändring i sin ungdom, eller upplevde den under deras vuxenblivande. Dagens äldre var också delaktiga i den sexuella revolutionen, eller bevittnade den på nära håll under sina ungdomsår och tidiga vuxenliv. Intimitetens omvandling är därför inget som möter en oförberedd kohort på äldre dar utan i hög grad något som präglat deras vuxenliv. En tredje invändning är att antagandena som främst baserar sig på Nordamerikansk forskning kanske inte korresponderar med verkligheten för äldre i Sverige – ett land som internationellt ses som en föregångare när det gäller alternativa relationsformer (Hoem & Hoem, 1988; Levin & Trost, 1999; Popenoe, 1987; Trost, 1978). En central fråga för oss är därför om intimitetens omvandling nått även de äldre och bidragit till en förändring av åldrandets landskap i Sverige.

Tidigare forskning

Internationell forskning om nya relationer har ökat de senaste två decennierna. Forskningen har handlat om attityder till dejting (Brown & Shinohara, 2013; Bulcroft & Bulcroft, 1991; Xenia P Montenegro, 2003; Watson & Stelle, 2011) och att inleda nya förhållanden (*re-partnering*) (t.ex. Carr, 2004; Davidson, 2002; de Jong Gierveld, 2004b; Mehta, 2002; Moore & Stratton, 2004; Moorman, Booth, & Fingerman, 2006; Talbott, 1998; van den Hoonaard, 2004); vilka former de nya relationerna tar, som t.ex. giftermål (t.ex. de Jong Gierveld, 2004a; Hurd Clarke, 2005), samboende (t.ex. Brown, Bulanda, & Lee, 2005, 2012; Brown, Lee, & Bulanda, 2006; Chevan, 1996; Moustgaard & Martikainen, 2009; Vespa, 2013) eller särboende (t.ex. Borell & Ghazanfareeon Karlsson, 2002; 2005; Regnier-Loilier, Beaujouan, & Villeneuve-Gokalp, 2009); och vilken betydelse nya relationer har för livstillfredsställelsen (t.ex. Brown et al., 2005; Davidson, 2002; de Jong Gierveld, 2004b; Moore & Stratton, 2004; Peters & Liefbroer, 1997).

Attityder till nya relationer sent i livet

Mycket av den forskning som intresserat sig för äldres attityder till nya intima relationer på äldre dar har begränsat sig till attityder till omgifte bland änkor och änklingar. Det underförstådda antagandet är att man haft en livslång relation som avslutats genom partnerns död. Av änkor/änklingar i Holland önskade 22 % under 70 år, men endast 7 % över 70 år, träffa en ny partner: männen i större utsträckning än kvinnorna (Stevens, 2004). I en studie av änkor i USA fann Talbott (1998) att en majoritet var intresserade av att träffa en ny partner, men att de generellt inte var intresserade

av omgifte. Davidsons (2002) studie av brittiska änkor och änkemän pekade i samma riktning: flera uttryckte intresse för en intim relation men få var intresserade av äktenskap. Flera av studierna utgår från små, svårgeneraliserade material (ofta en specifik grupp, som änkor) och deras fokus på omgifte är en för nutida svenska förhållanden alltför snäv avgränsning och riskerar att gravt underskatta förekomsten av romantiska relationer på äldre dar. Studierna har dessutom något decennium på nacken. De reflekterar därför inte nödvändigtvis attityderna bland äldre idag.

Ett vanligt skäl till att inte vilja inleda en ny relation är rädslan för att förlora det oberoende som kännetecknar singellivet. I synnerhet kvinnor vaktar på sin nyvunna frihet. Flera studier visar att många kvinnor är rädda för att bli inlåsta i ett äktenskap eller en ny relation där de (åter) får ansvar för man och hem (Bulcroft & Bulcroft, 1991; Davidson, 2001, 2002; Ghazanfareeon Karlsson & Borell, 2005; Malta & Farquharson, 2014; Talbott, 1998).

Relationshistorien har också betydelse för attityder till att skaffa en ny partner på äldre dar. Den förra relationens avslut till exempel: Frånskilda äldre önskar i högre grad nya intima relationer än änkor och änkemän (Calasanti & Kiecolt, 2007; Davidson, 2002; de Jong Gierveld, 2003, 2004a). Mycket forskning har funnit att änkor och änkemän som upplevt sina tidigare äktenskap som extremt goda (idealisering av f.d. partner) respektive speciellt dåliga är mindre intresserade av att gifta om sig eller skaffa ny partner än de som har relativt goda erfarenheter från tidigare äktenskap (Bennett, Arnott, & Soulsby, 2013; Connidis, 2001; Moore & Stratton, 2004; Talbott, 1998; van den Hoonaard, 2004). Talbott fann också att änkor som varit gifta endast en gång var mindre positiva till omgifte än de som varit gifta flera gånger.

Omgivningens attityder kan antas ha betydelse för äldres intresse för nya intima relationer. Enligt Carpenter och Mak (2007) kan en utmaning vara att inte bli bekräftad som ett par av det omgivande samhället och att behöva bemöta stereotyper, som att ett andra äktenskap sent i livet har ett mindre värde, eller att samboende äldre par är mindre hängivna i relationen. Tidigare internationell forskning har visat att barnens negativa attityder kan vara ett hinder för att inleda nya romantiska relationer på äldre dar (Bulcroft & Bulcroft, 1991; de Jong Gierveld & Peeters, 2003; Lopata, 1973; Malta & Farquharson, 2014; Mehta, 2002; Steitz & Welker, 1991; Stevens, 2004; van den Hoonaard, 2004). de Jong Gierveld och Merz (2013) fann att flera äldre som träffat en ny partner valde särboende som samlevnadsform hellre än att flytta samman eller gifta sig, för att undvika konflikter med barnen som inte accepterade den nya styvföräldern. Även i Sherman et al.'s (2013) studie av omgifta äldre styvföräldrar rapporterade en tredjedel konflikter med styvbarn och att de fick negativt utbyte av dem. Carr och Boerners (2013) studie gav mer tvetydiga resultat och framhöll speciellt komplikationer i relation till döttrar. De vuxna barnens attityder förefaller mer sällan vara ett hinder för äldre i Sverige att inleda nya relationer. I en kvalitativ intervjustudie vi gjort med 28 informanter som träffat en ny partner efter deras 60-årsdag eller var dejtande singlar (Bildtgård & Öberg, in press) hade informanter som inlett en ny intim relation på äldre dar nästan en-

bart erfarit positiva attityder från barn, vänner och andra. De äldres oberoende och självförverkligande var viktigare än skyldigheter gentemot en bortgången eller frånskild partner och en ny partner sågs som en avlastning för barnen.

Även om äldre kvinnor skulle vara intresserade av en ny relation så är deras chanser att träffa en ny partner betydligt sämre än de äldre männens. Som en konsekvens av männens kortare livslängd och den kulturella normen att kvinnor ofta lever i förhållanden med äldre män, så är utbudet av potentiella partner mindre för kvinnorna. I en amerikansk studie fann Carr et al. (2013) att äldre mäns intresse för nya relationer förverkligas i betydligt högre grad än kvinnors.

Val av relationsform sent i livet

Det har länge varit ett vanligt antagande i tidigare forskning att nya relationer på äldre dar tar sig formen av ett nytt äktenskap. Steitz och Welker (1991) beskrev för över 20 år sedan att äldre som är änkor/änkemän eller frånskilda har fyra möjligheter: att leva ensamma, att flytta till någon form av kollektivt boende, att bo med sina barn, eller att gifta sig. Förklaringarna till fokus på äktenskap är många. En del forskning med två decennier eller mer på nacken utgår från en kulturell kontext där äktenskap utgjorde den kulturella normen för nya relationer (Steitz & Welker, 1991). En del av forskningen baserar sig på kulturer/miljöer där äktenskap fortfarande är den normativa formen för relationer i alla åldrar (Mehta, 2002; van den Hoonaard, 2004). I kulturella kontexter där alternativa relationsformer är etablerade handlar antagandet istället ofta om att äldre, som en kohorteffekt, lever enligt de normer och traditioner som dominerade när de växte upp (Brown et al., 2006; Moore & Stratton, 2004).

En del forskning påpekar istället att äldre tenderar att aktivt välja bort äktenskapet (Borell, 2001; Malta & Farquharson, 2014; Talbott, 1998). Flera studier har visat att omgifte är mycket ovanligt (Carr, 2004) och att det är ovanligare att äldre kvinnor gifter om sig än äldre män (Brown & Lin, 2012; Carr, 2004). I vår svenska intervjustudie (Bildtgård & Öberg, in press) ansåg de äldre som inlett nya intima relationer i regel att ett nytt äktenskap var opraktiskt, eftersom det skulle efterlämna en ekonomisk och juridisk snårskog åt barnen att reda ut efter de själva gått bort. Barnen, som i regel uppmuntrade deras föräldrars relationer, var över lag skeptiska till just äktenskap. Äktenskapet kunde dessutom innebära att de äldre förlorade sin änkepension (liknande hinder finns i USA och Nederländerna, jfr. Stevens, 2004). För våra äldre informanter underlättades beslutet om att inte gifta sig av att de ofta inte såg något principiellt värde i äktenskapet och av att de uppfattade ett minimalt socialt tryck att gifta sig. Sverige utgör en synnerligen liberal kontext där samboende tidigt blev ett accepterat alternativ till äktenskap (Popenoe, 1987; Trost, 1978) och där det idag är vanligare att vara ogift samboende än gift samboende bland unga vuxna (18–44 år, Soons & Kalmijn, 2009), men liknande resultat har funnits i forskning från andra länder. I till exempel USA ökar samboendet mest bland gruppen äldre (Vespa 2013).

Även om man inte gifter (om) sig så kan det finnas skäl att bo tillsammans. Samboende beskrivs t.ex. ofta som mer ekonomiskt fördelaktigt (Chevan, 1996). Trost (1978) definierar samboende som ett par som ”inte är lagligt gifta men som lever under äktenskapsliknande förhållanden” (s. 303). Samboende har blivit en vanligare samlevnadsform även bland äldre visar studier från t.ex. USA, Holland och Finland (t.ex. Brown et al., 2005, 2012; Brown et al., 2006; Chevan, 1996; Moustgaard & Martikainen, 2009; Vespa, 2013).[2] De Jong Gierveld (2004b) visar på en tydlig historisk brytpunkt 1985, då äktenskapen börjar ersättas med samboende i nyetablerade relationer bland de äldre. Jämfört med yngre åldersgrupper, där samboende kan vara ett preludium till äktenskapet, har man funnit att samboende för äldre i stället oftare utgör ett permanent alternativ till äktenskapet eftersom det möjliggör samlevnad utan att integrera parternas ekonomi eller de formella relationerna med barnen (Brown et al., 2006; King & Scott, 2005).

Istället för att vara gift eller ogift samboende föredrar äldre ofta särboende som form för deras nya relationer. Särboende har blivit en allt vanligare relationsform i de Nordiska länderna under de senaste decennierna (Borell, 2001; Ghazanfareeon Karlsson, 2006; Levin & Trost, 1999) och motsvaras av det som i USA kallas för ”going steady”, men med starkare ömsesidiga förpliktelser. Ghazanfareeon-Karlsson (2006) definierar särboende som en ”varaktig och intim relation mellan två parter som inte delar ett gemensamt hem” (s. 5) och Borell (2001) beskriver det som en relationsform som i jämförelse med äktenskap och samboende har en lägre grad av organisering, i form av mindre gemensamma resurser och färre sociala konventioner som styr relationen. För yngre vuxna och vuxna mitt i livet är särboende ofta en övergångsform på väg mot någon form av samboende, men för äldre verkar det i många fall vara en varaktig form (Borell & Ghazanfareeon Karlsson, 2002; Regnier-Loilier et al., 2009). Flera studier pekar på att äldre föredrar särboende för att det är en form som tillåter dem att förena en intim samvaro med oberoende och bevarande av det egna hemmet, som ofta bär på den egna historien (se t.ex. Malta & Farquharson, 2014). Samtidigt finns det inget socialt tryck att skapa ett gemensamt hem och inga hemmaboende barn som ska tas omhand. Tidigare studier har visat att särboende är ett ideal speciellt för kvinnor. I en studie av brittiska änkor och änklingar uttrycker Davidson (2002) det som att änkorna ville ha någon ”att gå ut med”, änkemännen någon ”att komma hem till” (s. 51). Kvinnornas tveksamhet till att flytta samman med en partner förklaras av tidigare erfarenheter av att ha fått bära det huvudsakliga ansvaret för ett gemensamt hem och en oro för att dessa erfarenheter skulle upprepa sig i den nya relationen. Ghazanfareeon-Karlsson och Borell (2002) konstaterar att kvinnorna ”see the risk of becoming imprisoned in a traditional marital role… and have therefor chosen a form of intimate relationship that does not involve either marriage or unmarried cohabitation.” (s. 12). Eftersom

2 Statistiken är inte helt jämförbar, eftersom gruppen ”äldre” definieras något olika i olika studier: i USA t.ex. som 50+ (Brown m.fl. 2012), i Holland som 55+ (de Jong Gierveld 2004), i Finland som 65+ (Moustgaard & Martikainen 2009).

männen i regel blir sjuka och dör före sina partner har flera kvinnor dessutom erfarenhet av att ha vårdat en tidigare partner och är tveksamma till att behöva göra det igen.

Uppgifter om hur vanliga de olika relationsformerna är i nya intima relationer saknas i de flesta studier, vilka oftast fokuserar endast *en* specifik relationsform. Ett undantag är en holländsk studie från 2004 där de Jong Gierveld (2004a, 2004b) finner att av 173 personer som inlett en relation efter 50 hade 40% gift om sig, 28% blivit samboende och 32% särboende. Kulturella skillnader, samt skillnader i ålder och historisk period gör det emellertid svårt att direkt överföra de siffrorna på nya relationer bland svenska äldre.

Nya intima relationer och livstillfredsställelse

Vad ger nya intima relationer de äldre? Kvinnors ekonomi har traditionellt påverkats mer av deras mäns inkomster än vice versa och mäns familje- och vänskapsband har baserats på deras fruars sociala relationer (Arber, 2004). Därmed har man antagit att kvinnor söker männens ekonomiska kapital och männen kvinnornas sociala kapital. Hypotesen har fått oklart stöd i tidigare forskning (Carr, 2004; Talbott, 1998) och dess relevans kan tänkas minska ju mer rollfördelningen mellan könen avtar och ju mer jämställda män och kvinnor blir.

En annan hypotes är att relationer i det senmoderna samhället i större utsträckning grundar sig på den ömsesidiga tillfredsställelse relationer ger, och som förhandlas mellan relativt jämställda partner (jfr. Giddens, 1992). I vår kvalitativa studie (Bildtgård & Öberg, preview article 2014) förekom det att speciellt de äldsta männen sökte kvinnornas omsorg (emotionellt och praktiskt stöd), men det huvudsakliga mönstret var att de sökte en livskamrat – någon att dela upplevelser och intressen med, både vardag och större projekt som resor och hobbyn (se även Cooney & Dunne, 2001; Malta & Farquharson, 2014; Moore & Stratton, 2004). En ny partner gav trygghet i vardagen, gav ett skydd mot ensamhet, gav bekräftelse, samt var ofta en nyckel (tillbaka) till ett parsocialt liv som man utestängts från när man blev änka/änkeman eller frånskild (Bildtgård & Öberg, in press). Våra svenska resultat är i linje med tidigare internationell forskning.

Frågan om vad en intim relation ger anknyter direkt till frågan om välbefinnande på äldre dar. Ett stort antal studier har visat att förlusten av en partner – genom skilsmässa eller död – leder till ett minskat välbefinnande. I en sammanställning visar Amato (2000) att skilda har sämre välbefinnande, mer hälsoproblem, sämre ekonomi, upplever större ensamhet och dör yngre än jämförbara gifta. Mycket senare forskning bekräftar samma fynd. Flera studier har visat att gifta har lägre dödlighet än icke-gifta (Drefahl, 2012; Manzoli, Villari, Pirone, & Boccia, 2007). Ett stort antal separationer ger sämre mental hälsa (Barrett, 2000). Förlusten av det sociala stödet när äktenskapet avslutas på grund av dödsfall eller skilsmässa påverkar livstillfredsställelsen negativt (Daatland, 2007). Skilsmässa tenderar drabba äldre män hårdare än äldre kvinnor, vilka stått för familje- och vänskapsband (Arber, 2005; McMullin, 1995).

Lite forskning har fokuserat på vilka vinster en ny intim relation kan ge för livstillfredsställelsen eller hur olika relationsformer påverkar dessa eventuella vinster. Den kanske mest påtagliga förbättringen av välbefinnandet en ny intim relation kan ge är minskad ensamhet (de Jong Gierveld, 2004b), något som dock främst tycks gynna män (de Jong Gierveld och Dykstra, cf. Stevens, 2004). Peters och Liefbroer (1997) fann att äldre singlar känner sig betydligt mer ensamma än äldre som lever i en parrelation och att ensamhetsupplevelsen ökar med antalet separationer en person genomgått under livet. Gray et al. (2010) fann att skilsmässor tidigare i livet hade en bestående negativ effekt på välbefinnandet och livstillfredsställelsen men att detta inte gällde i samma utsträckning för de som gifte om sig.

Forskningen visar alltså att en äktenskapspartner påverkar människors välbefinnande positivt. Men ett rimligt antagande är att även en sambo- eller särbopartner skulle kunna vara en sådan resurs. I forskning från länder där samboendet är mindre institutionaliserat antar man ofta att samboende är ett ”poor people’s marriage” och att det förekommer en ”resursklyfta” mellan samboende och gifta som gör att äktenskap ger större välbefinnande än samboende. I USA tycks detta vara fallet (Brown et al., 2005; Brown et al., 2006) men i Nordeuropa har man inte funnit en sådan klyfta (de Jong Gierveld, 2004b; Soons & Kalmijn, 2009). Ett antagande som återkommer i forskningen är att klyftan minskar i takt med institutionaliseringen av samboendet som relationsform (Drefahl, 2012; Soons & Kalmijn, 2009). Det kan alltså se annorlunda ut i Sverige, där samboendet är en accepterad institution (jfr. Kiernan 2002).

För att summera har tidigare forskning fokuserat äldre mäns och kvinnors attityder till nya intima relationer på äldre dar och funnit att män ofta är mer intresserade än kvinnor. Forskningen har lyft fram att omgivningens attityder har betydelse för intresset, och i många länder är barnens attityder ett hinder. Den egna relationshistorien har betydelse, bland annat tenderar skilda att vara mer positiva till nya relationer än änkor/änkemän. I många länder har man funnit att äldre (speciellt kvinnor) föredrar relationsformer som möjliggör en hög grad av autonomi. Och man har konstaterat att nya relationer kan bidra till äldres livstillfredsställelse. Frågan är hur det ser ut i Sverige?

Metod och urval

Resultaten i den här artikeln baserar sig dels på demografiska data och dels på en rikstäckande svensk enkätstudie. Våra demografiska data är hämtade från SCB och Eurostat och har efterarbetats av oss (aggregerade i åldersgrupper och presenterade i diagramform). Eftersom siffrorna baserar sig på registerdata över civilstånd i Sverige och Europa måste de betraktas som robusta. Men offentlig statistik har också ett för vårt forskningsområde stort problem, nämligen att den inte innehåller information om andra relationsformer än äktenskap. För detta använder vi istället enkätdata.

Den rikstäckande enkätstudien genomfördes av SKOP i januari–mars 2013 till ett bruttourval om 3 000 personer i åldrarna 60–90 år bosatta i Sverige. Två slumpmässiga urval drogs ur befolkningsregistret: ett bland gifta och ett bland ogifta personer. Icke-gifta personer översamplades (n=2 250) i relation till gifta (n=750) med syftet att maximera antalet respondenter som hade ingått nya relationer (vi visste från offentlig statistik att få äldre gifter sig). Materialet har sedan viktats (poststratifierats) med avseende på civilstånd, kön och ålder för att kompensera för de olika sannolikheterna att komma med i urvalet och för bortfall.

Totalt besvarades enkäten av 1 225 personer. Personer som avlidit eller flyttat utomlands räknades bort från bruttourvalet (n=116) vilket gav en svarsfrekvensen på 42,5% för hela materialet. De gifta hade en högre svarsfrekvens (58,5%) än de icke-gifta (36,5%). Totalt besvarades enkäten av 428 gifta och 786 icke-gifta personer. Bortfallsanalysen visar att den gifta svarandegruppen inte avviker från den gifta populationen när det gäller ålders- och könsfördelning. Den icke-gifta svarandegruppen avviker inte heller från populationen när det gäller könsfördelningen. Däremot finns det en liten signifikant avvikelse när det gäller åldersfördelningen för kvinnor ($p<.05$), men skillnaderna går åt olika håll för olika åldersgrupper.

Det är sannolikt att den icke-gifta svarandegruppen har en viss överrepresentation av samboende. Tidigare enkäter till samma population (SCB:s enkät om ekonomi- och hushållsstatistik 2011 och andra enkäter administrerade av SKOP 2013) placerar samboendet någon procentenhet lägre än vår (vi diskuterar detta i resultaten nedan). Vårt antagande är att temat för vår enkät om ”parrelationer på äldre dar” har medfört en viss överrepresentation av personer som har en parrelation (särboende och samboende) och en motsvarande underrepresentation av singlar utan parförhållande.

För bortfallsanalysen ringde SKOP 500 personer som ännu inte besvarat enkäten. Den helt dominerande orsaken man uppgav för att inte delta var att frågorna var för intima (i enkäten ingick frågor om sexualitet, om att utvärdera relationen med ens nuvarande partner och tidigare partner etc.). Det är omöjligt att säga exakt vad detta ger för avtryck i resultaten, men möjligen har våra respondenter aningen mer positiva attityder till nya romantiska relationer är populationen i dess helhet.

I de deskriptiva resultaten från enkätstudien redogör vi för förekomsten av attityder och relationsformer i den studerade populationen utifrån viktade resultat. Observerade skillnader mellan grupper har testats med Pearsons chi^2.

Resultat

Från äktenskapskultur till skilsmässokulur

Sverige har en av världens äldsta befolkningar med hög förväntad livslängd och en stor och ökande andel äldre i befolkningen. Äldrebefolkningen i åldrarna 60–90 år utgör närmare 2,4 miljoner, eller en fjärdedel av Sveriges totala befolkning. 2010 var den genomsnittliga livslängden för kvinnor 83 år och för män 79 år. För 65-åringar var den förväntade livslängden ännu längre – för män 83 år och för kvinnor 86 år. Den ökade livslängden medför att den halvpart av de gifta äldre som inte skiljer sig får ett längre liv tillsammans. En konsekvens är att antalet guldbröllop har ökat kraftigt på senare år. Men den ökade livslängden innebär också en ökad tid för potentiella konflikter, tid för att föreställa sig nya romantiska möjligheter, och tid för att skilja sig och börja om på nytt. Samtidigt som guldbröllopen ökat har det därför blivit mindre vanligt att tillbringa hela livet med en och samma partner.

I stora delar av västvärlden har det skett en radikal förändring av familjestrukturen som inleddes med växande skilsmässotal på 1960 och 70-talet (se t.ex. Bengtson, 2001; Popenoe, 1987; SCB, 2013). Figur 1 visar förändringen i civilståndsfördelningen bland 60–90-åriga svenskar över en dryg fyrtioårsperiod från 1968 till 2012. Figuren visar att både andelen gifta och andelen ogifta är konstant över tid. De gifta utgör drygt hälften av åldersgruppen och de ogifta ungefär en tiondel (förutom år 1968 då de var något fler).

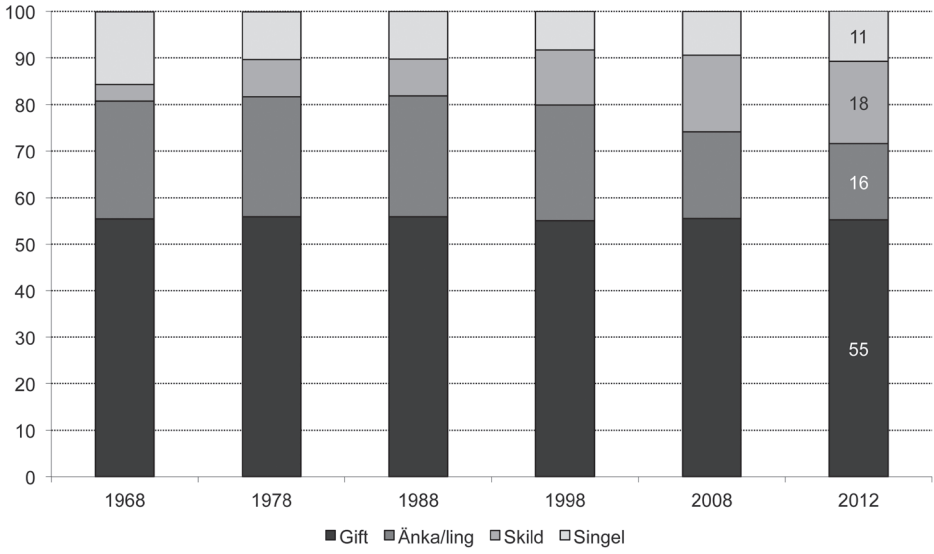

Figur 1: Svenskar i åldrarna 60–90 år enligt civilstånd 1968–2012 (%; SCB.se – egna beräkningar)

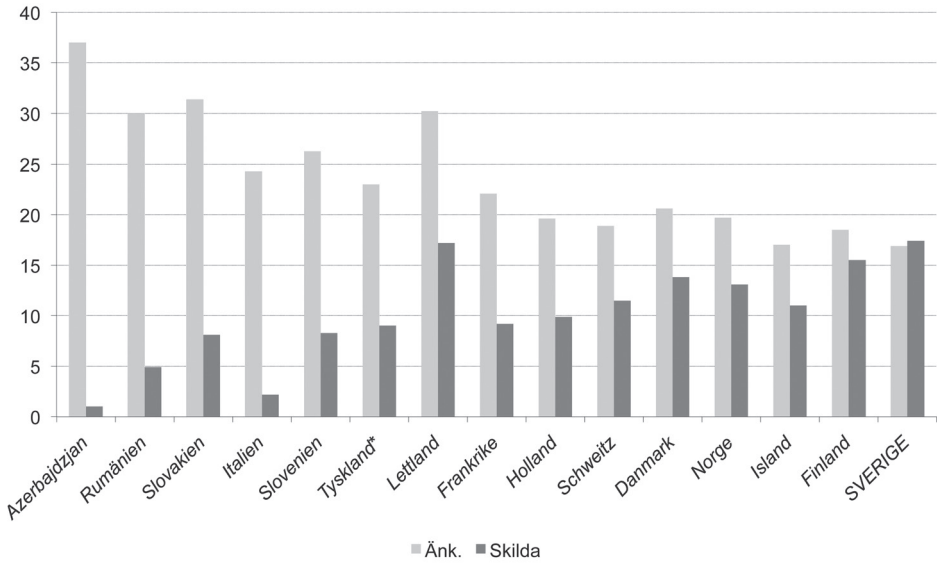

*Figur 2. Andelen änkor/änkemän respektive frånskilda i åldrarna 60–90 år i 15 Europeiska länder 2012 (Eurostat; egna beräkningar). * Tyskland inkluderar forna DDR.*

En speciellt intressant förändring är minskningen av andelen änkor/änkemän respektive ökningen av andelen frånskilda. Figuren visar att andelen frånskilda (prevalensen) i åldrarna 60–90 år har mer än fyrdubblats under de senaste dryga fyrtio åren: från 4 till 18 %. Eftersom det generella antalet äldre ökat under perioden har *antalet* frånskilda ökat ännu mer – från 55 000 till över 400 000. Sedan år 2011 är andelen frånskilda i åldersgruppen för första gången större än andelen änkor/änkemän. Detta är historiskt nytt, och jämförelser i Eurostats databas med andra europeiska länder visar att Sverige är unikt och ”leder” den statistiken.

Figur 2 visar att antalet äldre änkor/änkemän (60–90 år) är betydligt fler än antalet frånskilda i många Sydeuropeiska länder. I de nordiska länderna är skillnaden mellan de två grupperna mindre, medan Sverige är det enda landet där de frånskilda 60–90-åringarna är fler än änkorna och änkemännen. I samtliga jämförda EU-länder (18 länder har tillgänglig statistik i Eurostats databas) är fortfarande änkorna/änkemännen fler än de frånskilda i motsvarande åldrar, även om antalet frånskilda i många länder ökar snabbare än antalet änkor/änkemän.

Det stora antalet frånskilda äldre i Sverige idag är delvis en följd av att människor skilt sig tidigare under livet och sedan ofta inte gift om sig utan valt andra former för eventuella relationer, vilket innebär att sannolikheten att vara skild ökar med ålder. Av samtliga frånskilda personer i Sverige idag är nästan hälften (46 %) i åldrarna 60+ (SCB.se). Men även skilsmässotalen (*incidensen* – antalet som skiljer sig under ett givet år i relation till samtliga gifta vid årets början) har ökat i stora delar av väst-

världen de senaste decennierna, vilket har fått Brown och Lin (2012) att tala om en ”gray divorce revolution”. Det gäller även för Sverige. Bland svenskar i åldrarna 60+ har skilsmässotalen nästan fördubblats under den senaste dryga tioårsperioden. Antalet frånskilda per tusen gifta ökade från 1,8 år 2001 till 3,2 år 2013 (SCB.se). Om man dessutom adderar de som ”skiljer sig” från alternativa relationsformer skulle talen vara betydligt högre.

Förändringen i mönstret för relationernas avslut är viktigt eftersom skilsmässor frigör dubbelt så många individer till en potentiell partnermarknad som änke/änklingskap. Samtidigt är det vanligare att frånskilda ingår nya relationer än att änkor/änklingar gör det (Calasanti & Kiecolt, 2007; Davidson, 2002; de Jong Gierveld, 2004a), bland annat för att den som skilt sig känner mindre lojalitet mot sin tidigare partner (Brown et al., 2006; Brown & Lin, 2012). Det ökade antalet skilsmässor hänger därför intimt samman med en ökad öppenhet för att inleda nya relationer sent i livet.

Det finns dock tydliga könsskillnader: Utbudet av partner av motsatt kön är betydligt mindre för äldre ensamstående kvinnor än för äldre ensamstående män – en skillnad som ökar med ålder. Av samtliga som inte var gifta i åldrarna 60–74 år var 54% kvinnor år 2013, och i åldrarna 75–90 år var 71% kvinnor (SCB.se). En förklaring är kvinnors högre genomsnittliga livslängd, som gör att fler män dör från sin partner än omvänt. Skillnaden förstärks av den kulturella norm som gör att män oftare är gifta med yngre kvinnor och omvänt (Arber & Ginn, 1995).

Sammantaget har rörligheten in och ut ur intima relationer ökat under de senaste fyra decennierna. Detta lägger grunden för en ny och fortfarande relativt outforskad social verklighet.

Äldres attityder till nya romantiska relationer

Respondenternas attityder till nya romantiska relationer är inte helt lättolkade, och beror delvis på hur man ställer frågan. När vi frågar ensamstående om de idag helst vill leva i en parrelation så instämmer knappt en av fyra (23%), men om man istället frågar om de kan tänka dig att inleda en parrelation om de träffar ”rätt person” svarar hälften (48%) att de (”absolut” eller ”kanske”) kan tänka sig det.[3] Men det finns skillnader. Intresset för en ny parrelation är större bland frånskilda än bland änkor/änkemän (p<.001). Männen kan också i högre utsträckning än kvinnorna tänka sig att inleda en ny parrelation: frånskilda män i högre utsträckning än frånskilda kvinnor (73 respektive 57%) och änkemän i högre utsträckning än änkor (48 respektive 31%). Intresset för en ny parrelation avtar också med åldern och är störst bland 60–69-åringar. Men intresset för en parrelation är inte detsamma som ett intresse för äktenskap.

3 Frågorna var ”Vill du idag helst ha en parrelation?” (svarsalternativen ”Nej/Ja”) och ”Kan du tänka dig att inleda en ny parrelation (oberoende av om du aktivt söker efter en partner eller ej)?” Svarsalternativen var ”Ja, absolut”, ”Ja, kanske”, Nej, knappast”, ”Nej, absolut inte” och svaren har dikotomiserats till jakande respektive nekande svar. Av manliga singlar vill 37% helst ha en parrelation, jämfört med endast 16% av kvinnliga singlar (p<.001). Av manliga singlar kan 61% tänka sig en ny relation, jämfört med 42% av kvinnliga singlar (p<.01).

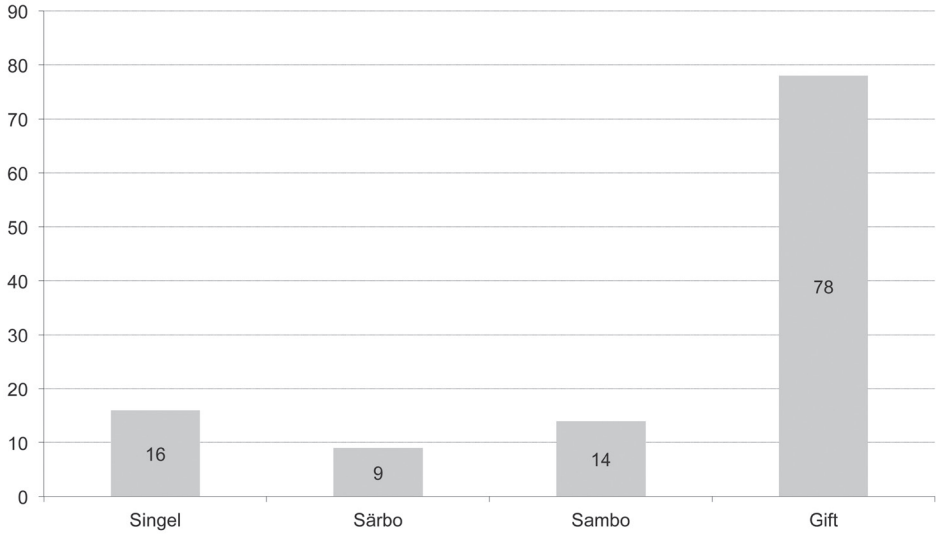

Figur 3. Andel respondenter som, oberoende av nuvarande civilstånd, tycker att "det är viktigt att vara gift" (%).

Äktenskapet är inte någon given form för nya romantiska relationer som inleds på äldre dar. Bland respondenter som inte är gifta är det endast en minoritet (9–16%) som "tycker det är viktigt att vara gift".[4] Men även bland respondenter som är gifta, är det mer än 1 av 5 (22%) som inte "tycker det är viktigt att vara gift". Bland icke-gifta har alltså äktenskapet en mycket svag ställning, men även bland de gifta är det många som anser att giftermål inte är viktigt. De har en gång gift sig men anser inte idag att det är viktigt att vara gift – helt i linje med utvecklingen från en äktenskaps-kultur till en skilsmässokultur.

Omgivningens attityder kan antas vara viktiga för hur man ser på att skaffa en ny partner på äldre dar. Åldersnormer kan t.ex. tänkas ha en stor betydelse för hur omgivningen ser på hur passande det är att skaffa en ny partner som äldre.[5] Enkätstudien visar att en stor majoritet (78%) av de äldre respondenterna generellt är (ganska/mycket) positiva till att människor inleder nya intima relationer efter 60 års ålder, och en majoritet (62%) är positiva till detta även efter 80 års ålder. Figur 4 visar också att det är mycket få som är negativa.

4 Respondenterna fick ta ställning till frågan "Oavsett ditt nuvarande civilstånd, är det viktigt för dig att vara gift?". Svarsalternativen var Ja/Nej.

5 Vi frågade de äldre respondenterna "Hur ser du på att människor inleder nya relationer efter 60 års ålder?" Vi ställde även samma fråga "…. efter 80 års ålder?" Svarsalternativen var en femgradig skala från "mycket positivt" till "mycket negativt" – denna har sedan omkodats till den tregradiga skalan i figur 4.

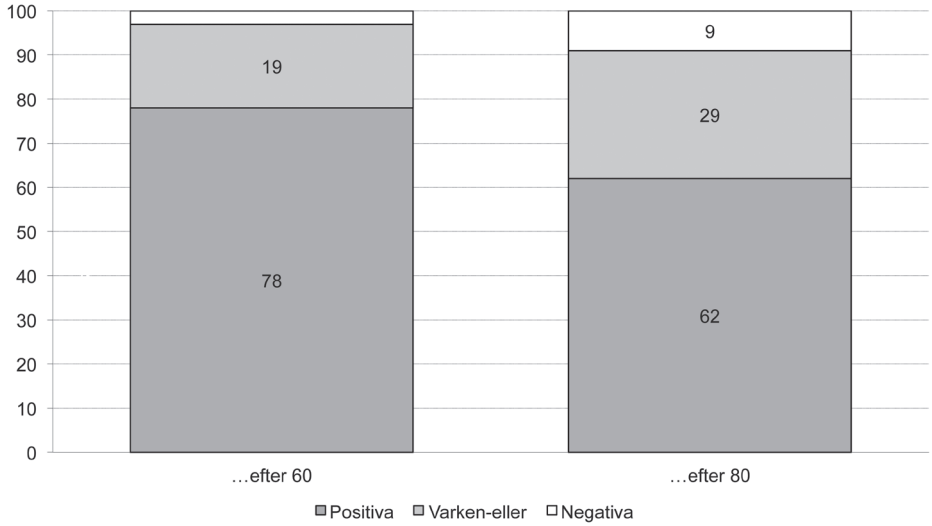

Figur 4. Respondenternas attityder till att människor inleder nya romantiska relationer efter 60 respektive 80 års ålder (%).

Vuxna barn kan tänkas vara en referensgrupp med speciellt stor betydelse för hur man ser på att skaffa ny partner (Bulcroft & Bulcroft, 1991). När vi frågar dem som inlett en ny relation efter 60 hur barnen förhåller sig till att de träffat en ny partner, samt frågar de ensamstående hur de *tror* att barnen skulle förhålla sig, svarar en stor majoritet att barnen är positiva till att man träffar ny partner (86 respektive 82%).[6] Även till samboende är respondenternas barn övervägande positiva. Det är först till ett nytt äktenskap som enbart halvparten av de äldre föräldrarna antar att barnen skulle vara positiva.

Gift, sambo eller särbo? Äldres val av relationsform

Offentlig civilståndsstatistik visar att drygt hälften av äldre 60–90-åriga svenskar är gifta (55%) medan nästan hälften (45%) är ogifta, änkor/änkemän eller frånskilda. Det kan ge det felaktiga intrycket att 45% av åldersgruppen är singlar, men även bland de icke-gifta finns det ett stort antal äldre som lever i en relation. Samboende har blivit vanligare, även bland äldre. Samboende bland äldre 65+ ökade från 2,5% år 1989 till 5,1% år 2002 (SCB, 2000–2001; Socialstyrelsen, 2004). Samboende är vanligare bland yngre-äldre än äldre-äldre och vanligare bland män än kvinnor, och det har blivit vanligare i alla åldrar. Samboendet bland äldre har även ökat i flera andra västländer, vilket vi beskrivit ovan.

6 Påståendet var: ”Mina barn är/skulle vara positiva till att jag träffat/träffar en ny partner vid min ålder” och svarsalternativen var en fyrgradig skala från ”stämmer helt” till ”stämmer inte alls”.

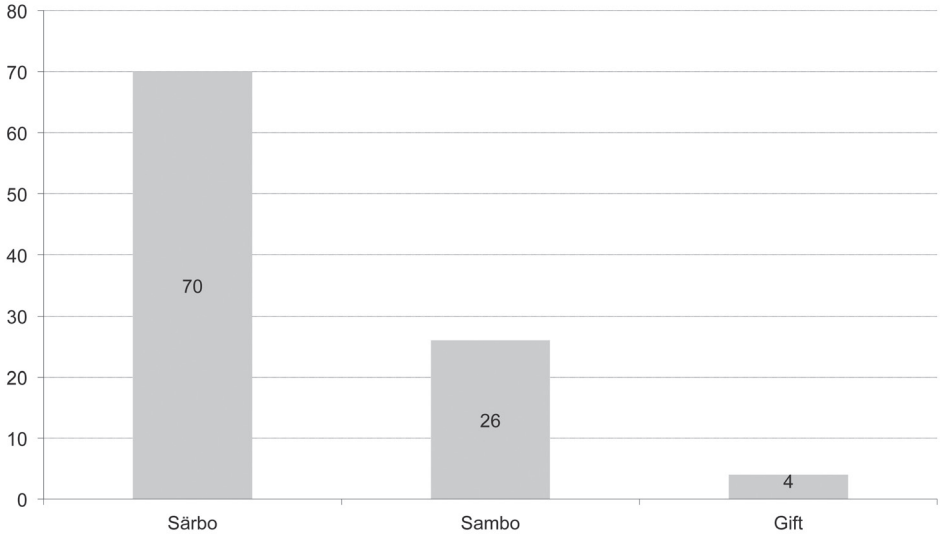

Figur 5. Vald relationsform i parrelationer inledda efter 60 års ålder (%). (n=96; av dessa hade 29 avslutat sin relation).

Vår enkätstudie visar att bland dem som inte är gifta lever närmare en tredjedel (30,4%) i en sambo- eller särborelation. Av respondenterna är 8,6% samboende.[7] Som vi konstaterade i metodavsnittet har vi troligen en liten överrepresentation av respondenter som har en parrelation medan singlarna är något underrepresenterade. I SCB:s ekonomi- och hushållssundersökning visar uppgifter vi beställt att 7,6% av 60–90-åriga svenskar var samboende 2011, jämfört med 8,6% i vår enkätstudie 2013. Opublicerade uppgifter från SKOP (skriftlig kommunikation om genomsnittet av andelen samboende i andra studier de genomfört 2012–2013 bland 60–84-åringar) anger samboendet i åldersgruppen till 8%. Det verkar rimligt att anta att den faktiska siffran ligger någonstans mellan SCB:s siffror och våra.

I en studie av Öberg och Tornstam (1999) uppgav ca 5 procent av 65–85-åriga svenskar att de var ensamboende men hade ett fast förhållande, dvs. de var sannolikt särboende. Några aktuella siffror om särboskapets utbredning bland äldre, utöver vår aktuella studie, har vi inte kunnat finna i Sverige förutom att Borell (2001) rapporterat att särborelationer förefaller öka bland yngre äldre. Enligt vår enkätstudie är 5,1% av personer i åldersgruppen 60–90 år särboende. Även här kan man misstänka att siffrorna möjligen överskattar särboendet något, på samma grunder som angetts för samboendet.

7 Frågan löd: ”Bor du…. a) ensam utan partner, b) ensam, men har fast partner (särbo), c) tillsammans med fast partner (sambo/make/maka), d) tillsammans med annan än partner.”

Bland dem som *inlett en ny relation sent i livet* är mönstret helt avvikande från den bild man får av offentlig statistik baserad på civilstånd (se figur 1) och av tvärsnittsdata om spridningen av olika relationsformer (prevalenstal). I en holländsk studie anger de Jong Gierveld (se ovan) att 6 av 10 av dem som skaffat ny partner efter 50 års ålder valde en annan intimitetsform än äktenskap (studien visade också att särboende blev ett allt vanligare alternativ ju äldre respondenterna var när deras relation inleddes).

Vår enkät visar att särboende är det klart mest populära alternativet för en ny romantisk relation efter 60 års ålder (figur 5). Av de respondenter som inlett sin parrelation efter sin 60-årsdag är 7 av 10 särboende, knappt 3 av 10 samboende och nästan ingen har gift sig (70, 26 respektive 4%). Det finns alltså fler samboende än särboende 60–90-åriga svenskar, men i relationer som *inleds* efter 60 är särboende mer än dubbelt vanligare än samboende. I vilken grad särboendet är ett permanent alternativ eller övergår i samboende (eller i mindre grad äktenskap) över tid kan vi inte uttala oss om från vår tvärsnittsstudie.

”The one and only”?

I en del tidigare forskning har ett outtalat antagande varit att de äldre levt i ett – och endast ett – långt äktenskap, som avslutats genom partnerns dödsfall (se t.ex. Lopata, 1996; Steitz & Welker, 1991). Det här antagandet finns underförstått i studier om nya romantiska relationer bland äldre även i nypublicerade titlar som ”the second couplehood” (Koren, 2011). Med tanke på de höga svenska skilsmässosiffrorna sedan 1970-talet verkar inte det här antagandet speciellt trovärdigt. Vår studie (figur 6) visar att en majoritet förvisso bott tillsammans med och/eller varit gifta med endast en partner under sin livstid, men för en betydande minoritet är en ny parrelation på äldre dar inte den *andra* relationen, utan den tredje, fjärde etc.

Figur 6 (första stapeln) visar att en majoritet (59%) varit gifta endast en gång under sitt liv, en fjärdedel (25%) två eller flera gånger och att 15% aldrig har varit gifta. Om vi exkluderar de som aldrig varit gifta, så är det 3 av 10 av dem som varit gifta någon gång under sitt liv, som varit gifta mer än en gång. Vidare visar figuren (stapel två) att en tredjedel (33%) varit samboende med två eller flera partner (inklusive äkta partner) och att det endast är 7 % som aldrig varit samboende med någon partner. När vi frågar om antalet partner man under sin livstid haft en etablerad relation med (inkluderar gifta, samboende och särboende) har närmare hälften av respondenterna (46%) haft minst två etablerade parrelationer under sitt liv medan en fjärdedel (23%) har haft tre eller flera (stapel tre).

Slutligen visar figuren (stapel fyra) att 3 av 4 (73%) haft sex med minst två personer och en majoritet (56%) har haft sex med fyra eller fler partner. Sex är alltså, för de här kohorterna, inte enbart en fråga för ett livslångt äktenskap. ”The one and only” är ett mönster som gäller för halvparten av dagens äldre när det gäller etablerade romantiska relationer. När det gäller sexuella relationer är det endast en minoritet (21%) som bara haft en enda sexpartner under sitt 60–90-åriga liv.

Sammanfattningsvis kan själva idén om att äldre generellt tillhör kohorter med traditionella värderingar och livsstilar med avseende på romantiska relationer ifrågasät-

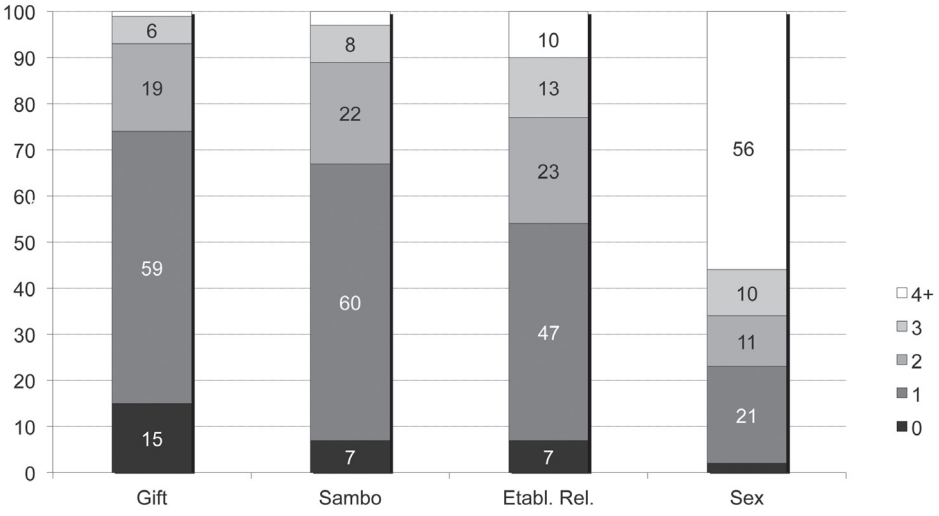

Figur 6. Det totala antalet partner respondenterna under sin livstid har: a) varit gifta med, b) varit samboende med, c) haft en etablerad relation med, d) haft sex med (%).[8]

tas. Istället tyder våra enkätdata (och även tidigare intervjuer) på att de äldre i stor utsträckning nåtts av intimitetens transformering.

Nya romantiska relationer och livstillfredsställelse

Liksom många andra studier om äldre visar även vår enkätstudie att en stor majoritet av de äldre är tillfreds med sina liv (operationaliserat med frågan hur man trivs med tillvaron på det hela taget).

Figur 7 visar att de allra flesta trivs ganska eller mycket bra med sin tillvaro, både ensamstående och de som lever i en parrelation. Andelen som inte trivs med sin tillvaro är dock större bland ensamstående (22%) än bland dem som lever i ett parförhållande (6–8 %) (p<.001), oberoende av vilken intimitetsform deras relation har.[9]

8 Frågan om antalet äktenskapspartner har beräknats utifrån ett par frågor om centrala transitioner i relationskarriären. De övriga frågorna hade ett öppet svarsalternativ där man fick skriva i en siffra. Frågan om fasta parrelationer var: ”Hur många fasta parrelationer har du haft efter att du flyttade hemifrån?” (före frågan definierades: ”Med en fast parrelation avses en relation där du och din partner ser/sett er som ett par.”). Frågan om antalet sambopartner var: ”Hur många partners har du bott tillsammans med i ditt liv?” Frågan om antalet partner man haft sex med var: ”Hur många sexpartners har du haft totalt?”

9 När vi konstanthåller för variablerna ålder, kön, utbildning, inkomst, intimitetsform, antalet barn, sexuell aktivitet, subjektiv hälsa, kvarstår sambandet för relationsformerna från den bivariata analysen, men det är inte lika tydligt.

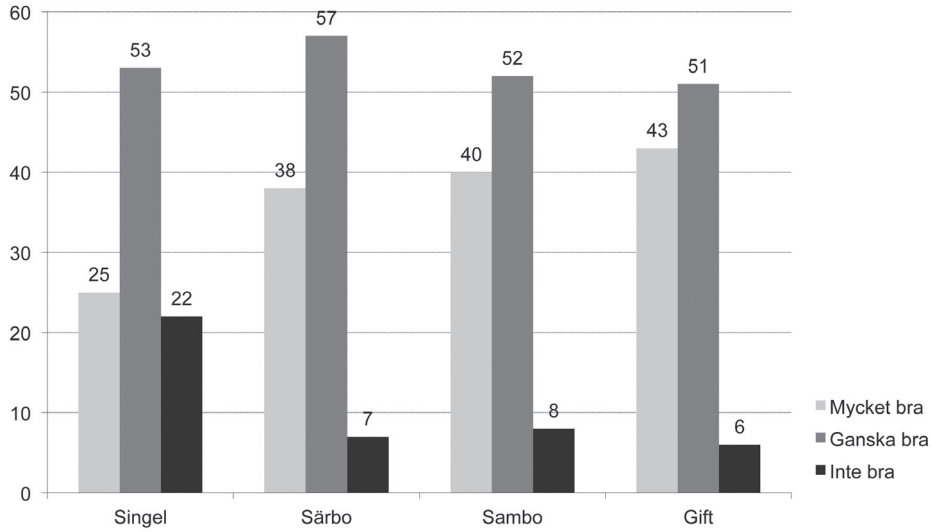

Figur 7. Andelen som trivs ganska/mycket bra, respektive inte trivs bra, med tillvaron på det hela taget i olika relationsformer.[10]

Kvinnliga singlar är också mer tillfreds med sin tillvaro än manliga singlar (p<.01), men det finns inte någon signifikant skillnad mellan män och kvinnor som är särboende, samboende eller gifta. Tillgången till en partner är alltså viktig för hur man trivs med tillvaron, medan det saknar betydelse vilken form man väljer för sin relation, liksom det saknar betydelse hur länge relationen varat (analys ej rapporterad). En ny relation är alltså lika viktig för livstillfredsställelsen som en långvarig relation.

Sammanfattningsvis visar resultaten att det blivit vanligare både att skilja sig och att vara skild som äldre i Sverige; omgivningen (barn och andra äldre) har påtagligt positiva attityder till att äldre ingår nya romantiska relationer; bland singlarna vill en av fyra helst leva i en ny intim relation och hälften kan tänka sig det – män i högre grad än kvinnor och skilda i högre grad än änkor och änkemän; i relationer som ingås sent i livet väljer man i hög grad att inte leva som gift (endast en liten minoritet av de som inte är gifta tycker att det är viktigt att vara gift) och för livstillfredsställelsen är inte heller relationens form det viktiga – utan att ha en partner.

10 Frågan ”Hur trivs du med tillvaron på det hela taget?” hade svarsalternativen ”mycket bra”, ”ganska bra”, ”varken bra eller dåligt”, ”ganska dåligt” och ”mycket dåligt”. Vi har trikotomiserat svaren enligt de som trivs ”mycket bra”, ”ganska bra” och de som ”inte trivs” (de övriga svarskategorierna).

Diskussion

Den här artikeln tog sin utgångspunkt i den senmoderna omstruktureringen av familjen som följt på ökade skilsmässotal, samt den förändring av intimitetens landskap på äldre dar som det ger upphov till. Vi har i artikeln inte diskuterat den majoritet av äldre singlar som förblir singlar och inte inleder (eller är intresserade av) nya relationer, utan fokuserat på äldres attityder till och inträde i nya romantiska relationer samt val av i olika relationsformer.

Skilsmässokulturen omfattar numer även de äldre. Andelen skilda i åldersgruppen 60–90 år har ökat de senaste 40 åren och även skilsmässor på äldre dar har ökat kraftigt. I den gruppen är det numer vanligare att inte längre vara gift som en konsekvens av skilsmässa än änkestånd. Ökad individualisering med större förväntningar på personlig och emotionell tillfredsställelse i en parrelation kombinerat med en ökad livslängd skapar ökad risk för separation/skilsmässa även i långvariga parrelationer och äktenskap. Tidigare forskning har visat att skilda över lag är mer intresserade av nya relationer än änkor och änkemän. Så är fallet även i vår studie. De äldre singlarna tycks över lag ha en i internationell jämförelse liberal inställning till nya relationer. Även om långt ifrån alla uppger att de helst skulle vilja leva i en relation så skulle halvparten kunna tänka sig att inleda en relation om rätt person dök upp. Äldre män är mera intresserade av nya romantiska relationer än äldre kvinnor (och gifter också oftare om sig). Den liberala attityden understöds av liberala och tillåtande attityder från både jämnåriga och barn. Att intimtetens omvandling nått dagens äldre svenskar stöds rent konkret av att närmare en tredjedel av de icke-gifta äldre lever i alternativa relationsformer, som sam- eller särboende. Bland de som träffat en ny partner efter 60 är skillnaden ännu större, och bara en försvinnande liten andel har valt att gifta sig. Det gör i vissa hänseenden äldre till ett avantgarde i utforskandet av alternativa relationsformer.

Utifrån hypotesen om en kohorteffekt skulle man anta att äldre som i tidig vuxenålder socialiserats in i en äktenskapskultur skulle tycka det var viktigt att vara gift om man inleder en ny romantisk relation. I stället visar våra resultat på en periodeffekt där äldre som grupp har förändrat sina normer under livsloppet och anpassat sig till samlevnadsmönster som också är gängse bland yngre generationer. Halvparten av dagens äldre har också haft flera etablerade parrelationer under sitt liv, och i perioder levt som särboende och samboende – oberoende av den intimitetsform de nu lever i. Till det kommer en ålders- eller livsfaseffekt där äktenskapet av olika anledningar (arv, pension, inget barnafödande av gemensamma barn m.m.) är nedprioriterat. Även om äktenskapet som institution är fortsatt viktigt för en majoritet av de gifta äldre, säger en betydande minoritet av de gifta och en stor majoritet av singlar, särbor och sambor att det inte är viktigt.

Offentlig statistik ger en överblicksbild av civilstånd och förändringar i civilstånd, men säger inget om de mindre institutionaliserade intimitetsformer som fokuseras i denna studie. Forskning om förändrade samlevnadsvanor (se t.ex. Drefahl, 2012; Hoem & Hoem, 1988; Popenoe, 1987) har redan tidigare kritiserat offentlig statistik för att missa den verklighet som skilsmässorevolutionen skapade för de delar av vux-

enbefolkningen som levde i andra relationsformer än äktenskap (SCB har opublicerade data om samboende, men inte om särboende). Osynligheten blir ännu mer påtaglig för äldregruppen, där nästan hälften av den skilda befolkningen befinner sig, och där stora grupper lever i alternativa relationsformer. Bland dessa finns det dessutom flera som separerat eller blivit ”änkor” eller ”änkemän” från alternativa relationsformer, utan att detta syns i statistiken. Genom att fokusera på civilstånd ger den offentliga statistiken därmed en föråldrad och delvis felaktig bild av äldres intimitets- och familjeliv. Vår studie visar emellertid att för svenskt vidkommande har alternativa intimitetsformer redan nått de äldre. För att orientera oss i intimitetens förändrade landskap på äldre dar behöver vi därför en reviderad karta, baserad på ny kunskap.

Referenser

Alterovitz, S. S. R., & Mendelsohn, G. A. (2013) ”Relationship goals of middle-aged, young-old, and old-old internet daters: An analysis of online personal ads.” *Journal of Aging Studies, 27*(2), 159–165. doi: 10.1016/j.jaging.2012.12.006

Amato, P. R. (2000) ”The consequences of divorce for adults and children.” *Journal of Marriage and the Family, 62*(4), 1269–1287. doi: 10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x

Arber, S. (2004) ”Gender, marital status and ageing: Linking material, health and social resources.” *Journal of Aging Studies*, 18(1), 91–108.

Arber, S. (2005) ”Gender and Later Life: Change, Choice and Constraints.” In J. A. Vincent, C. R. Phillipson, & M. Downs (Eds.), *The Futures of Old Age*. London: Sage.

Barrett, A. E. (2000) ”Marital trajectories and mental health.” *Journal of Health and Social Behavior, 41*(4), 451–464. doi: 10.2307/2676297

Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002) *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Thousand Oaks, Calif.: SAGE.

Bengtson, V. L. (2001) ”Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds.” *Journal of Marriage and Family, 63*(1), 1–16. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00001.x

Bennett, K. M., Arnott, L., & Soulsby, L. K. (2013) ”’You’re not getting married for the moon and the stars’: The uncertainties of older British widowers about the idea of new romantic relationships.” *Journal of Aging Studies, 27*(4), 499–506. doi: 10.1016/j.jaging.2013.03.006

Bildtgård, T. (2000) ”The sexuality of elderly people on film: Visual limitations.” *Journal of Aging and Identity, 5*(3), 169–183.

Bildtgård, T., & Öberg, P. (in press) ”New Intimate Relationships in Later Life – Consequences for the Social and Filial Network?” *Journal of Family Issues*. Accepted for publication 4th September 2014.

Bildtgård, T., & Öberg, P. (published as preview article 2014) ”Time as a Structuring

Condition Behind new Intimate Relationships in Later Life." *Ageing & Society*. Published as preview article: http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=9338035&fileId=S0144686X14000452

Bildtgård, T., & Öberg, P. (2014) *New Sexual Relationships in Later Life: The Case of Late Modern Sweden*. Poster presented at the Gerontological Society of America's 67th Annual Congress, Washington, USA.

Borell, K. (2001) "Åldrande och nya intimitetsformer." *Gerontologia*, 15(2), 147–156.

Brown, S. L., Bulanda, J. R., & Lee, G. R. (2005) "The Significance of Nonmarital Cohabitation: Marital Status and Mental Health Benefits Among Middle-Aged and Older Adults." *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 60*(1), S21–S29. doi: 10.1093/geronb/60.1.S21

Brown, S. L., Bulanda, J. R., & Lee, G. R. (2012) "Transitions into and out of cohabitation in later life." *Journal of Marriage and Family, 74*(4), 774–793.

Brown, S. L., Lee, G. R., & Bulanda, J. R. (2006) "Cohabitation Among Older Adults: A National Portrait." *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 61*(2), S71–S79. doi: 10.1093/geronb/61.2.S71

Brown, S. L., & Lin, I.-F. (2012) "The Gray Divorce Revolution: Rising Divorce Among Middle-Aged and Older Adults, 1990–2010." *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 67*(6), 731–741. doi: 10.1093/geronb/gbs089

Brown, S. L., & Shinohara, S. K. (2013) "Dating Relationships in Older Adulthood: A National Portrait." *Journal of Marriage and Family, 75*(5), 1194–1202. doi: 10.1111/jomf.12065

Bulanda, J. R. (2011) "Gender, marital power, and marital quality in later life." *Journal of women & aging, 23*(1), 3–22. doi: 10.1080/08952841.2011.540481

Bulcroft, R. A., & Bulcroft, K. A. (1991) "The Nature and Functions of Dating in Later Life." *Research on Aging, 13*(2), 244–260. doi: 10.1177/0164027591132007

Butler, R. N., & Lewis, M. I. (2002) *The new love and sex after 60* (Rev. ed.). New York: Ballantine Books.

Calasanti, T., & Kiecolt, K. J. (2007) "Diversity among late-life couples." *Generations-Journal of the American Society on Aging, 31*(3), 10–17.

Carpenter, B. D., & Mak, W. Y. (2007) "Caregiving couples." *Generations-Journal of the American Society on Aging, 31*(3), 47–53.

Carr, D. (2004) "The desire to date and remarry among older widows and widowers." *Journal of Marriage and Family, 66*(4), 1051–1068. doi: 10.1111/j.0022-2445.2004.00078.x

Carr, D., & Boerner, K. (2013) "Dating after late-life spousal loss: Does it compromise relationships with adult children?" *Journal of Aging Studies, 27*(4), 487–498. doi: 10.1016/j.jaging.2012.12.009

Cherlin, A. J. (2004) "The Deinstitutionalization of American marriage." *Journal of Marriage and Family, 66*(4), 848–861. doi: 10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x

Chevan, A. (1996) "As cheaply as one: Cohabitation in the older population." *Journal of Marriage and the Family, 58*(3), 656–667. doi: 10.2307/353726

Connidis, I. A. (2001) *Family ties & aging*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Cooney, T. M., & Dunne, K. (2001) ”Intimate relationships in later life – Current realities, future prospects.” *Journal of Family Issues, 22*(7), 838–858. doi: 10.1177/019251301022007003

Daatland, S. O. (2007) ”Marital history and intergenerational solidarity: The impact of divorce and unmarried cohabitation.” *Journal of Social Issues, 63*(4), 809–825.

Davidson, K. (2001) ”Late life widowhood, selfishness and new partnership choices: a gendered perspective.” *Ageing and Society, 21*, 297–317.

Davidson, K. (2002) ”Gender differences in new partnership choices and constraints for older widows and widowers.” *Ageing International, 27*(4), 43–60.

de Jong Gierveld, J. (2003) ”Social networks and social well being of older men and women living alone.” In K. Davidson & J. Ginn (Eds.), *Ageing and gender: Changing roles and relationships*. Maidenhead: Open University Press.

de Jong Gierveld, J. (2004a) ”Remarriage, unmarried cohabitation, living apart together: Partner relationships following bereavement or divorce.” *Journal of Marriage and Family, 66*(1), 236–243.

de Jong Gierveld, J. (2004b) ”The dilemma of repartnering: Considerations of older men and women entering new intimate relationships late in life.” In K. Davidson & G. Fennel (Eds.), *Intimacy in later life* (pp. 85–104). New Brunswick: Transaction publishers.

de Jong Gierveld, J., & Merz, E. M. (2013) ”Parents’ Partnership Decision Making After Divorce or Widowhood: The Role of (Step)Children.” *Journal of Marriage and Family, 75*(5), 1098–1113. doi: 10.1111/jomf.12061

de Jong Gierveld, J., & Peeters, A. (2003) ”The interweaving of repartnered older adults’ lives with their children and siblings.” *Ageing and Society, 23*(2), 187–205. doi: 10.1017/s0144686x02001095

Drefahl, S. (2012) ”Do the Married Really Live Longer? The Role of Cohabitation and Socioeconomic Status.” *Journal of Marriage and Family, 74*(3), 462–475. doi: 10.1111/j.1741-3737.2012.00968.x

Ellis, A., & Velten, E. C. (1998) *Optimal aging: Get over getting older*. Chicago: Open Court.

Ghazanfareeon Karlsson, S. (2006) *Tillsammans men var för sig: Om särboenderelationer mellan äldre kvinnor och män i Sverige.* Ph.D.-avhandling nr 47. Inst. för socialt arbete. Umeå: Umeå Universitet.

Ghazanfareeon Karlsson, S., & Borell, K. (2002) ”Intimacy and autonomy, gender and ageing: Living apart together.” *Ageing International, 27*(4), 11–26.

Ghazanfareeon Karlsson, S., & Borell, K. (2005) ”A home of their own. Women’s boundary work in LAT-relationships.” *Journal of Aging Studies, 19*(1), 73–84. doi: 10.1016/j.jaging.2004.03.008

Ghazanfareeon Karlsson, S., Johansson, S., Gerdner, A., & Borell, K. (2007) ”Caring While Living Apart.” *Journal of Gerontological Social Work, 49*(4), 3–27. doi: 10.1300/J083v49n04_02

Giddens, A. (1991) *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Giddens, A. (1992) *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies*. Oxford: Polity Press.

Giele, J. Z., & Elder, G. H. j. (1998) "Life-course Research: Development of a Field." In J. Z. Giele & G. H. j. Elder (Eds.), *Methods in Life-course Research. Qualitative and Quantitative Approaches* (pp. 5–27). London: Sage.

Gilford, R. (1986) "Marriages in later life." *Journal of the American Society on Aging, 10*(4), 16–20.

Ginn, J., & S. Arber (1995) "'Only Connect': Gender Relations and Ageing." In S. Arber & J. Ginn (Eds.), *Connecting Gender and Ageing – A Sociological Approach*. Buckingham: Open University Press.

Gordon, S., & Shimberg, E. F. (2004) *Another chance for love : finding a partner later in life*. Avon, Mass.: Adams Media.

Gray, M., De Vaus, D., Qu, L., & Stanton, D. (2010) "Divorce and the well-being of older Australians." *Ageing and Society, 31*(03), 475–498. doi: 10.1017/s0144686x10001017

Hackstaff, K. B. (1999) *Marriage in a culture of divorce*. Philadelphia: Temple University Press.

Hagestad, G. O. (1990) "Social Perspectives on the Life-course." In R. H. Binstock & L. K. George (Eds.), *Handbook of Aging and the Social Sciences* (3rd ed., pp. 151–168). New York: Academic Press.

Hareven, T. K. (1996) "Life-course." In J. E. Birren (Ed.), *Encyclopedia of Gerontology. Age, Aging and the Aged* (Vol. 2, pp. 31–40). San Diego: Academic Press.

Hoem, B., & Hoem, J. (1988) "The Swedish Family: Aspects of Contemporary Developments." *Journal of Family Issues,* 9(3), 397–424.

Hurd Clarke, L. (2005) "Remarriage in later life: older women's negotiation of power, resources and domestic labor." *Journal of Women & Aging, 17*(4), 21–41. doi: 10.1300/J074v17n04_03

Jönsson, H. (1998) "Känsla har ingen ålder. Om sex och ungdomlighet i pensionärsnoveller." *Aldring & Eldre – Gerontologisk Magasin*(1), 20–25.

Kiernan, K. (2002) "Cohabitation in Western Europe: Trends, issues, and implications." In A. Booth & A. Crouter (Eds.), *Just living together : implications of cohabitation on families, children, and social policy* (pp. xi, 289 p.). Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates.

King, V., & Scott, M. E. (2005) "A comparison of cohabiting relationships among older and younger adults." *Journal of Marriage and Family, 67*(2), 271–285. doi: 10.1111/j.0022-2445.2005.00115.x

Kohli, M. (1986) "Social Organization and Subjective Construction of the Life-course." In F. E. Weinevi & L. Sherrod (Eds.), *Human Development and the Life-course: Multidisciplinary Perspectives*. New Jersey: Lawrence Estbaum Associates Inc Publ.

Koren, C. (2011) "Continuity and Discontinuity: The Case of Second Couplehood in Old Age." *Gerontologist, 51*(5), 687–698. doi: 10.1093/geront/gnr018

Kulik, L. (2002) "Marital equality and the quality of long-term marriage in later life." *Ageing & Society, 22*(04). doi: 10.1017/s0144686x02008772

Laslett, P. (1991) *A fresh map of life: the emergence of the Third Age* (1. Harvard U.P. pbk. ed.). Cambridge, Mass.: Harvard U.P.

Levin, I., & Trost, J. (1999) ”Living apart together.” *Community, Work and Family, 2*(3), 279–294.

Lewin, B. (2000) *Sex in Sweden. On the Swedish sexual life*. Stockholm: The National Institute of Public Health.

Lopata, H. Z. (1973) *Widowhood in an American city*. Cambridge, Mass.,: Schenkman Pub. Co.; distributed by General Learning Press Morristown, N.J.

Lopata, H. Z. (1996) *Current widowhood : myths & realities*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Malta, S., & Farquharson, K. (2014) ”The initiation and progression of late-life romantic relationships.” *Journal of Sociology, 50*(3), 237–251. doi: 10.1177/1440783312442254

Manzoli, L., Villari, P., Pirone, G. M., & Boccia, A. (2007) ”Marital status and mortality in the elderly: A systematic review and meta-analysis.” *Social Science & Medicine, 64*(1), 77–94. doi: 10.1016/j.socscimed.2006.08.031

Marshall, B. L., & Katz, S. (2002) ”Forever Functional: Sexual Fitness and the Ageing Male Body.” *Body & Society, 8*(4), 43–70. doi: 10.1177/1357034X02008004003

McMullin, J. (1995) ”Theorising Age and Gender Relations.” In S. Arber & J. Ginn (Eds.), *Connecting Gender and Ageing – A Sociological Approach*. Buckingham: Open University Press.

McWilliams, S., & Barrett, A. E. (2014) ”Online Dating in Middle and Later Life: Gendered Expectations and Experiences.” *Journal of Family Issues, 35*(3), 411–436. doi: 10.1177/0192513x12468437

Mehta, K. K. (2002) ”Perceptions of remarriage by widowed people in Singapore.” *Aging International, 27*(4), 93–107.

Montenegro, X. P. (2003) ”Lifestyles, Dating and Romance: A Study of Midlife Singles.” Washington D.C.

Montenegro, X. P. (2004) *The divorce experience: A study of divorce at midlife and beyond*. Washington, D.C.: AARP

Moore, A., & Stratton, D. (2004) ”The ’Current Woman’ in an Older Widower’s Life.” In K. Davidson & G. Fennell (Eds.), *Intimacy in Later Life*. New Brunswick: Transaction publishers.

Moorman, S. M., Booth, A., & Fingerman, K. L. (2006) ”Women’s romantic relationships after widowhood.” *Journal of Family Issues, 27*(9), 1281–1304. doi: 10.1177/0192513x06289096

Moustgaard, H., & Martikainen, P. (2009) ”Nonmarital cohabitation among older Finnish men and women: socioeconomic characteristics and forms of union dissolution.” *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences 64*(4), 507–516. doi: 10.1093/geronb/gbp024

Peters, A., & Liefbroer, A. C. (1997) ”Beyond marital status: Partner history and well-being in old age.” *Journal of Marriage and the Family, 59*(3), 687–699. doi: 10.2307/353954

Popenoe, D. (1987) ”Beyond the Nuclear Family: A Statistical Portrait of the Changing Family in Sweden.” *Journal of Marriage and Family, 49*(1), 173–183.

Regnier-Loilier, A., Beaujouan, E., & Villeneuve-Gokalp, C. (2009) ”Neither single, nor in a couple. A study of living apart together in France.” *Demographic Research, 21*(4), 75–108.

Riley, M. W. (1998) ”A Life-course Approach: Autobiographical notes.” In J. Z. Giele & G. H. j. Elder (Eds.), *Methods in Life-course Research. Qualitative and Quantitative Approaches* (pp. 28–51). London: Sage.

SCB. (2000–2001) *Skattat antal personer 20–84 år efter åldersklass, samlevnadsform, familjetyp och kön*. Stockholm: SCB.

SCB. (2013) ”Barnafödande i nya relationer” *Demografisk Rapport* 2013:2. SCB: Stockholm.

Sherman, C. W., Webster, N. J., & Antonucci, T. C. (2013) ”Dementia Caregiving in the Context of Late-Life Remarriage: Support Networks, Relationship Quality, and Well-being.” *Journal of Marriage and Family, 75*(5), 1149–1163. doi: 10.1111/jomf.12059

Socialstyrelsen. (2004) ”Framtidens anhörigomsorg.” Stockholm: Socialstyrelsen.

Soons, J. P. M., & Kalmijn, M. (2009) ”Is Marriage More Than Cohabitation? Well-Being Differences in 30 European Countries.” *Journal of Marriage and Family, 71*(5), 1141–1157.

Steitz, J. A., & Welker, K. G. (1991) ”Remarriage in Later Life: A Critique and Review of the Literature.” *Journal of Women & Aging, 2*(4), 81–90. doi: 10.1300/J074v02n04_07

Stevens, N. (2004) ”Re-Engaging: New Partnerships in Late-Life Widowhood.” In K. Davidson & G. Fennell (Eds.), *Intimacy in Later Life*. New Brunswick: Transaction publishers.

Stinnett, N., Mittelstet Carter, L., & Montgomery, J. E. (1972) ”Older persons’ perceptions of their marriages.” *Journal of Marriage and Family,* 34(4), 665–670.

Talbott, M. M. (1998) ”Older widows’ attitudes towards men and remarriage.” *Journal of Aging Studies, 12*(4), 429–449. doi: 10.1016/s0890-4065(98)90028-7

Trost, J. (1978) ”A Renewed Social Institution: Non-marital Cohabitation.” *Acta Sociologica, 21*(4).

van den Hoonaard, D. K. (2004) ”Attitudes of older widows and widowers in New Brunswick, Canada, towards new partnerships.” In K. Davidson & G. Fennel (Eds.), *Intimacy in later life* (pp. 105–119). New Brunswick: Transaction publishers.

Vares, T. (2009) ”Reading the ‘Sexy Oldie’: Gender, Age(ing) and Embodiment.” *Sexualities, 12*(4), 503–524. doi: 10.1177/1363460709105716

Vespa, J. (2013) ”Relationship Transitions Among Older Cohabitors: The Role of Health, Wealth, and Family Ties.” *Journal of Marriage and Family,* 75(4), 933–949. doi: 10.1111/jomf.12040

Walker, R. B., & Luszcz, M. A. (2009) ”The health and relationship dynamics of late-life couples: a systematic review of the literature.” *Ageing and Society,* 29(03), 455. doi: 10.1017/s0144686x08007903

Watson, W. K., & Stelle, C. (2011) ”Dating for Older Women: Experiences and

Meanings of Dating in Later Life." *Journal of Women & Aging,* 23(3), 263–275. doi: 10.1080/08952841.2011.587732
Zetterberg, H. (1969) *Om sexuallivet I Sverige: värderingar, normer, beteenden i sociologisk belysning.* SOU 1969:2.
Öberg, P. (2000) "Att åldras i ett estetiserande konsumtionssamhälle – En studie av kroppsbild." *Gerontologiska skrifter*(8).
Öberg, P. (2004) "Äldres sexualitet – En del av det goda åldrandet." *Äldre i centrum*, 16(3), 10–11.
Öberg, P. (2013) "Livslopp i förändring." I L. Andersson (Red.), *Socialgerontologi*. Lund: Studentlitteratur.
Öberg, P., & Tornstam, L. (1999) "Body Images among Men and Women of different Ages." *Ageing and Society, 19*, 629–644.
Öberg, P., & Tornstam, L. (2001) "Youthfulness and Fitness – Identity Ideals for all Ages." *Journal of Aging and Identity, 6*(1), 15–29.

Acknowledgement
Forskningsprojektet, "Nya relationer på äldre dar – En kvantitativ enkätstudie" (P11-0909-1), är finansierat av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Författarna, Torbjörn Bildtgård och Peter Öberg, har till alla delar bidragit likvärdigt till projektet (begreppsskapande, forskningsdesign, insamling av data och analys) samt till författande av den här artikeln. Vi tackar Lars Andersson för kommentarer på manuskriptet.

Korresponderande författare
Peter Öberg
Högskolan i Gävle, 801 76 Gävle
Tel: 026-64 82 88, Mobil: 0766-44 43 13
E-post: Peter.Oberg@hig.se

Författarpresentation
Torbjörn Bildtgård är docent i sociologi och lektor i socialt arbete vid Stockholms Universitet. Hans forskning har främst handlat om måltidssociologi och familjegerontologi. I två nuvarande projekt undersöker han (1) intima relationer på äldre dar samt (2) relationen mellan vuxna barn och äldre föräldrar i styvfamiljer, båda projekten mot bakgrund av den senmoderna omstruktureringen av familjen.

Peter Öberg är docent i sociologi, lektor i socialt arbete vid Högskolan i Gävle och Associate editor för *International Journal of Ageing and Later Life*. Hans tidigare äldreforskning behandlar ensamhet, attityder, livshistoria och livslopp – hans nuvarande nya intima relationer på äldre dar samt relationen mellan vuxna barn och äldre föräldrar i styvfamiljer.